

Bevezető fizika (vill), 9. feladatsor

Elektromágnesség

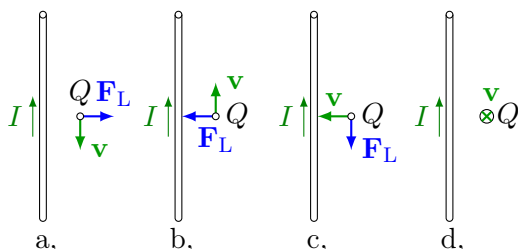
2014. november 8., 14:07

A mai órához szükséges **elméleti anyag**:

- mágnes, pólusok
- mágneses indukcióvektor ($\mathbf{B}$, $[\mathbf{B}] = 1 \text{ T}$)
- Lorentz-erő $\mathbf{F} = I\mathbf{l} \times \mathbf{B}$ vagy $\mathbf{F} = q\mathbf{v} \times \mathbf{B}$, jobbkézszabály
- forgatónyomaték $\mathbf{M} = I\mathbf{B} \times \mathbf{A}$
- mágneses fluxus $\Phi_B = \int \mathbf{B}d\mathbf{A}$
- tekercs/szolenoid tere bent $B = \mu_0 \frac{NI}{l}$, ahol $\mu_0 = 4\pi \cdot 10^{-7} \frac{\text{Vs}}{\text{Am}}$ a vákuum permeabilitása (anyag jelenlétében μ_r)
- egyenes vezető tere $B = \mu_0 \frac{I}{2\pi r}$
- Ampère-féle gerjesztése törvény $\int \mathbf{B}ds = \mu_0 \sum I$
- indukció, Lenz-törvény $U = -\frac{\Delta\Phi}{\Delta t}$, tekercsre ...
- mágneses térerősség $\mathbf{H} \sim \frac{\mathbf{B}}{\mu}$

Órai feladatok:

20.5. feladat: Egyenes vezető mágneses terében pozitív, pontszerű töltés mozog. Határozzuk meg a töltésre ható erő (Lorentz-erő) irányát az ábrán látható négy esetben!

Először meg kell határoznunk, hogy az egyenes vezető körül milyen mágneses indukció alakul ki. Ehhez a jobbkézszabályt alkalmazzuk.

a, A mágneses indukció befelé mutat a sebesség lefelé, tehát az erő jobbra.

b, A mágneses indukció befelé mutat a sebesség felfelé, tehát az erő balra.

c, A mágneses indukció befelé mutat a sebesség balra, tehát az erő lefelé.

d, A mágneses indukció befelé mutat és a sebesség is. E két vektor párhuzamos, így nem hat erő.

20.9. feladat: Mekkora forgatónyomaték hat a $A = 100 \text{ cm}^2$ felületű vezetőkeretre, ha benne $I = 2 \text{ A}$ erősségű áram folyik, és a $B = 2 \text{ Vs/m}^2$ indukciójú homogén mágneses térben úgy helyezkedik el, hogy síkjának normálisa az indukcióvektorokkal $\alpha = 30^\circ$ -os szöveget zár be?

A forgatónyomaték nagysága:

$$M = IBA \sin \alpha = 2 \text{ A} \cdot 2 \text{ T} \cdot 0,01 \text{ m}^2 \cdot \sin 30^\circ = 0,02 \text{ Nm}.$$

20.11. feladat: Mekkora erővel hat a $B = 0,5 \text{ Vs/m}^2$ indukciójú homogén mágneses tér az egyenes vezető $l = 1 \text{ m}$ hosszú szakaszára, ha abban $I = 10 \text{ A}$ erősségű áram folyik, és

- a. a vezető merőleges az indukcióvonalakra;
- b. a vezető párhuzamos az indukcióvektorral;
- c. a vezető $\alpha = 30^\circ$ -os szöveget zár be az indukcióvonalakkal?

a, $F = IlB \sin \alpha = 10 \text{ A} \cdot 1 \text{ m} \cdot 0,5 \text{ T} \cdot \sin 90^\circ = 5 \text{ N}$

b, $F = IlB \sin \alpha = 10 \text{ A} \cdot 1 \text{ m} \cdot 0,5 \text{ T} \cdot \sin 0^\circ = 0 \text{ N}$

c, $F = IlB \sin \alpha = 10 \text{ A} \cdot 1 \text{ m} \cdot 0,5 \text{ T} \cdot \sin 30^\circ = 2,5 \text{ N}$

20.17. feladat: Egy kör alakú vezetőkben I áram folyik. Változik-e a az áram által keltett mágneses tér, ha a vezető kört a síkjára merőleges tengely körül ω szögsebességgel forgatjuk?

Nem, a pozitív és negatív töltések ugyanúgy mozognak el, így az áram nem változik, és így $\mathbf{B}$ sem.

20.19. feladat: Toroid tekercs középkörének sugara $r = 10$ cm, a menetek száma $N = 1500$, a tekercsben folyó áramerősség $I = 1$ A és a tekercs keresztmetszetének területe $A = 4$ cm². Mekkora a tekercs belsejében a mágneses indukció és az indukciófluxus, ha

- a tekercs belsejét levegő tölti ki
- a tekercs belsejét lágúvas tölti ki? ($\mu_r = 200$)

A gerjesztési törvény értelmében:

$$\int \mathbf{B} ds = \mu \sum I,$$

és nézzünk egy olyan görbét, amely a toroid menetek közepén megy végig (középkör!). Ekkor a következőt kapjuk:

$$B2\pi r = \mu NI$$

$$B = \frac{\mu NI}{2\pi r}$$

Ha csak levegő van benne:

$$B = \frac{\mu_0 NI}{2\pi r} = \frac{4\pi \cdot 10^{-7} \frac{Vs}{Am} \cdot 1500 \cdot 1 \text{ A}}{2\pi \cdot 0,1 \text{ m}}$$

$$= 0,003 \text{ T.}$$

$$\Phi_B = BA = 0,003 \text{ T} \cdot 0,0004 \text{ m}^2 = 1,2 \cdot 10^{-6} \text{ Wb.}$$

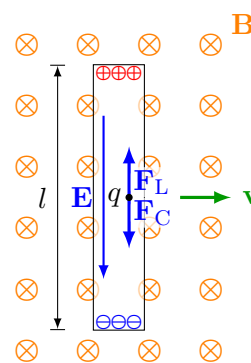
Lágúvassal:

$$B = \frac{\mu_0 \mu_r NI}{2\pi r} = \frac{4\pi \cdot 10^{-7} \frac{Vs}{Am} \cdot 200 \cdot 1500 \cdot 1 \text{ A}}{2\pi \cdot 0,1 \text{ m}}$$

$$= 0,6 \text{ T.}$$

$$\Phi_B = BA = 0,003 \text{ T} \cdot 0,0004 \text{ m}^2 = 2,3 \cdot 10^{-4} \text{ Wb.}$$

20.20. feladat: Homogén, $\mathbf{B}$ indukciójú mágneses térben az indukcióra merőleges, l hosszúságú vezetőszakasz mozog állandó, a hosszára és a mágneses indukcióra merőleges v sebességgel. Mekkora és milyen irányú elektromos térerősség lép fel a vezetőkben? Mekkora a vezetők két vége között a feszültség?

A vezető belsejében lévő töltések v sebességgel mozognak a sebességre merőleges B nagyságú mágneses térben, így azokra hat a Lorentz-erő. A pozitív és a negatív töltésekre az erő ellentétes irányba hat, így alakul ki a töltésszétválasztódás. Ez a szétválasztódás azonban nem lehet tetszőlegesen nagy, hiszen az azonos töltések taszítják egymást. Bizonyos mennyiségű töltés felhalmozódása után akkora térerősség jön létre a vezetőkben, hogy az abban található töltésekre ható Coulomb-erő és a Lorentz-erő kiegyenlíti egymást, vagyis megszűnik a szétválasztódás.

Az állandósult állapotban:

$$F_C = F_L$$

$$qE = qvB$$

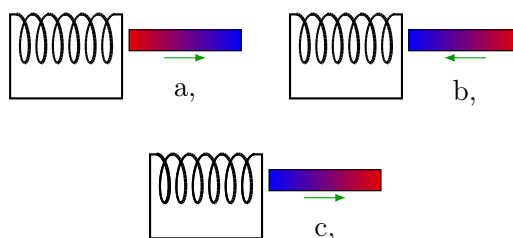
$$E = vB .$$

Mivel a $\mathbf{B}$ indukció homogén, és a töltések sebessége is ugyanaz mindenhol (hiszen a vezetőt mozgatjuk), így a térerősség is homogén lesz a vezetőkben. Ekkor a feszültség a vezetők két vége között:

$$U = E \cdot l = vBl .$$

20.22. feladat: Milyen irányú áram indukálódik a tekercsben, ha a mágneses rúd

- északi sarkát húzzuk ki a tekercsből;
- déli sarkát toljuk be a tekercsbe;
- déli sarkát húzzuk ki a tekercsből?

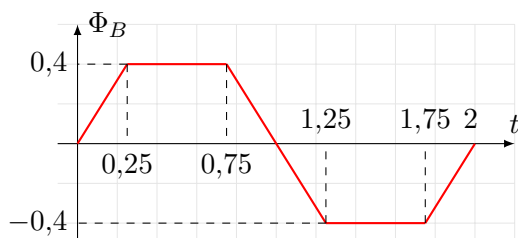

!! Ezt azért még át kell gondolni/szebben megfogalmazni, majd az ábrára rátenni!!

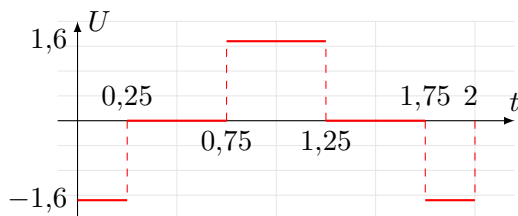
Ha a pozitív sarkot kihúzzuk, akkor Lenz-törvényének értelmében olyan áram fog indukálódni,

amely a gyengülő fluxust próbálja ellensúlyozni. Még arra kell emlékeznünk, hogy a pozitív pólusból kifelé, a negatívba befelé mennek a térerősség vonalak. Tehát az a, esetben az indukálódott térnek balra kell mutatnia, így az áramnak lent jobbra kell folynia. A b, esetben az erősödő negatív(jobbra) teret kell pozitívvá (balra) kompenzálni, amely ugyancsak lent jobbra áramot jelent. Végezetül a c, eset az a, megfordítottja, tehát ott azzal ellentétesen folyik az áram, tehát lent balra.

20.23. feladat: Változzék a fluxus egy vezető körben a diagramon látható módon. Ábrázoljuk az indukált feszültséget az idő függvényében!

Az indukció törvény értelmében az indukálódott feszültség, a fluxusváltozás függvény meredekségének mínusz egyszerese:

20.25. feladat: Mekkora az önindukciós együtthatója annak a tekercsnek, amelyben $t = 0,5$ s alatt egyenletesen bekövetkezett $I = 0,5$ A áramerősség-változás $U = 0,12$ V önindukciós feszültséget hoz létre?

Tekercsre az indukciós feszültség:

$$U = L \frac{\Delta I}{\Delta t},$$

amelyből az öninduktivitás:

$$L = U \frac{\Delta t}{\Delta I} = 0,12 \text{ V} \frac{0,5 \text{ s}}{0,5 \text{ A}} = 0,12 \text{ H}.$$

20.44. feladat: Az ábrán egy forgótekercses árammérő vázlatos rajza látható. Az állandó mágnes sarkainál elhelyezett saruk és a tekercs hengeres lágyvasmaga közötti légrézben előállított mágneses tér B indukciója állandó nagyságú és sugárirányú. Ha a tekercsben áram folyik, a mágneses tér forgatónyomatéket fejt ki a tekercsre, melynek hatására az elfordul addig, amíg a forgástengelyhez rögzített csavarrugó visszatérítő forgatónyomatéke az áram okozta nyomatéket kiegyensúlyozza. Mekkora a műszerrel mérhető áram legnagyobb értéke, ha a mutató teljes kitérése esetén a csavarrugó $M = 3 \cdot 10^{-5}$ Nm forgatónyomatéket fejt ki? (Az $N = 300$ menetű tekercs $a = 2$ cm oldalú négyzet, és a mágneses tér indukciója a légrézben $B = 0,25$ T.)

A mágneses indukció és a forgatónyomaték közötti kapcsolat:

$$M = IBA \sin \alpha,$$

amelyből kifejezhető I , amely $\alpha = 90^\circ$ esetben maximális:

$$I = \frac{M}{BA \sin \alpha} = \frac{3 \cdot 10^{-5} \text{ Nm}}{0,25 \text{ T} \cdot (0,02 \text{ m})^2 \cdot 1} = 0,001 \text{ A}.$$

? feladat: Két egymásba tolt tekercs mind-egyikének hossza $l = 20$ cm. A tekercsek keresztmetszetének területe közel egyenlő, $A = 8 \text{ cm}^2$. A belső tekercs menetszáma $N_1 = 300$, a külső $N_2 = 200$. A belső tekercsben bekapcsolás után $\Delta t = 0,1$ s alatt egyenletesen növeljük az áramot nulláról $I = 5$ A-ra.
a. Mekkora feszültség indukálódik a külső tekercsben?
b. Mekkora a kölcsönös indukciós együttható?

A belső (1) tekercs mágneses indukciója, és fluxusa:

$$B_1 = \frac{N_1 I \mu_0}{l} \quad \Phi_{B_1} = B_1 A = \frac{N_1 I \mu_0 A}{l}$$

Az indukálódott feszültség:

$$\begin{aligned} U_2 &= -N_2 \frac{\Delta(\Phi_B)}{\Delta t} = -N_2 \frac{\Phi_{B_1} - 0}{\Delta t} = -N_2 \frac{N_1 I \mu_0 A}{l \Delta t} \\ &= -200 \frac{300 \cdot 5 \text{ A} \cdot 4\pi \cdot 10^{-7} \frac{\text{Vs}}{\text{Am}} \cdot 0,0008 \text{ m}^2}{0,2 \text{ m} \cdot 0,1 \text{ s}} \\ &= 15 \text{ mV}. \end{aligned}$$

A kölcsönös indukciós együttható definíció szerint:

$$U = -M \frac{\Delta I}{\Delta t}.$$

Most $\Delta I = I$, így kifejezhető a nekünk kellő rész a fenti számolás végéből:

$$M = \frac{N_1 N_2 \mu_0 A}{l} = \frac{300 \cdot 200 \cdot 4\pi \cdot 10^{-7} \frac{\text{Vs}}{\text{Am}} 0,0008 \text{ m}^2}{0,2 \text{ m}} = 3 \cdot 10^{-4} \text{ H.}$$

Otthoni gyakorlásra:

20.18. feladat: Egy 6 cm hosszú, 300 menetű tekercsben 1 A erősségű áram folyik. Mekkora a mágneses térerősség és az indukció a tekercs belsőjében?

20.27. feladat: A 0,1 m oldalhosszúságú, négyzet alakú vezetőhurok normálisa 30° -os szöget zár be az $1,5 \text{ Vs/m}^2$ indukciójú mágneses tér indukcióvektorával. A hurokra ható forgatónyomaték $0,05 \text{ Nm}$. Mekkora a hurokban folyó áramerősség?

20.38. feladat: Egy áramkör 10 cm hosszú egyenes vezetőből álló része $0,5 \text{ Vs/m}^2$ indukciójú homogén mágneses térben van úgy, hogy az áram iránya 30° -os szöget zár be a tér irányával. Mekkora erővel hat a mágneses tér erre az egyenes vezetőre, ha benne 10 A erősségű áram folyik?

20.41. feladat: Egy 20 cm hosszú, 1,5 cm átmérőjű, 300 menetes tekercsben 5 A erősségű áram folyik. Az áramkört hirtelen megszakítva az áram $0,01 \text{ s}$ alatt nullára csökken. Mekkora feszültség indukálódik a tekercsben, ha az áram csökkenését egyenletesnek tekintjük?

20.42. feladat: Egy 500 menetű, 80 cm^2 keresztmetszetű vezetőhurok percnként 300 fordulatot tesz a forgástengelyre merőleges $10^5/2\pi \text{ A/m}$ erősségű homogén mágneses erőterben. Számítsuk ki a tekercsben indukált feszültséget, amikor a tekercs síkja

- 0° ;
- 30° ;
- 60° ;
- 90° -os szöget zár be a térerősséggel!

20.45. feladat: Az ábra szerinti elrendezésben a homogén mágneses mezőben felfüggesztett vezetőben $I = 2 \text{ A}$ erősségű áram folyik. A CD egyenes vezető súlya $G = 0,1 \text{ N}$ és a mágneses mezőbe merülő része $l = 20 \text{ cm}$ hosszú.

Hány fokkal lendülnek ki a függőlegetől az A és B pontokban rögzített felfüggesztőhuzalok, ha a mágneses tér indukciója $B = 0,25 \text{ Vs/m}^2$?

?. feladat: Hosszú egyenes vezetőben I erősségű áram folyik. Az egyenes vezetőt rá merőleges síkban, szimmetrikusan egy N menetszámú R középkörsugarú toroid veszi körül. Mekkora a toroidban az áram, ha középköre mentén a mágneses térerősség zérus? ($I = 10 \text{ A}$; $N = 100$)

A feladatok forrása Dér-Radnai-Soós Fizikai feladatok.